
Munipress

Nakladatelství Masarykovy univerzity

*Svoboda slova
v zrcadle
univerzitních
dějin*

MASARYKOVA
UNIVERZITA

MUNI
100

Munipress
Nakladatelství Masarykovy univerzity

*Svoboda slova v zrcadle
univerzitních dějin*

MUNI
PRESS

Munipress
Nakladatelství Masarykovy univerzity

Svoboda slova
v zrcadle
univerzitních
dějin

Věnováno 100. výročí založení Masarykovy univerzity
a všem umlčovaným autorům v jejích dějinách

Masarykova univerzita
Brno 2019

Kniha je šířená pod licencí

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)

© 2019 Masarykova univerzita

© 2019 Fotografie Vít Kovalčík, Radek Gomola, fotoarchivy Nakladatelství Munipress a MU

© 2019 Layout Milan Katovský

ISBN 978-80-210-9414-7

ISBN 978-80-210-9415-4 (online; pdf)

Obsah

PROLOG

- 9 Proměny Masarykovy univerzity
- 13 Význam univerzitních nakladatelství

ČÁST PRVNÍ

VĚDA VÁM! MUNIPRESS PUBLIKUJE A POPULARIZUJE VĚDU

- 20 Knihy o dějinách Masarykovy univerzity
- 24 Pocta osobnostem
- 27 Slovníková díla
- 30 Poprvé v češtině
- 38 Původní i překladové učebnice – vlajkové lodi Munipress
- 44 Vědecké monografie
- 47 Nejen poezie
- 52 Moravika
- 58 Hledání harmonií
- 62 Ilustrovaná věda
- 70 Ocenění pro autory a knihy Munipress

ČÁST DRUHÁ

MASARYKOVA UNIVERZITA: NAKLADATEL S TRADICÍ

- 81 Od rukopisu ke knize
- 85 Život knih a časopisů
- 92 Digitální čítárna Munispace
- 94 Výběr z nejnovějších fakultních titulů
- 98 Ediční řady – pilíře univerzitní produkce
 - 98 První edice zakládajících fakult
 - 102 Konec svobody slova
 - 107 1960–1990 pod jménem Univerzita Jana Evangelisty Purkyně (UJEP)
 - 110 1990: V tiráži opět Masarykova univerzita
- 130 Časopisy – zrcadlo vědy
- 147 Digitální knihovny: otevřená okna výsledkům vědy a výzkumu na Masarykově univerzitě

EPILOG

- 153 Munipress – organická součást Masarykovy univerzity
- 155 Použitá literatura a zdroje

рнв

log

Proměny Masarykovy univerzity

Masarykova univerzita byla zřízena zákonem z 28. ledna 1919 o čtyřech fakultách – právníké, lékařské, přírodovědecké a filozofické. Její profesorské sbory tvořili převážně příslušníci mladší vědecké generace, kteří vyrostli na pražské univerzitě a částečně na brněnské české technice. Díky nim se Masarykova univerzita vyznačovala velkou myšlenkovou průbojností a ctižádostí a v celé řadě vědních oborů záhy dosáhla vynikající úrovně.

ROZKVĚT V CHUDOBE

Chloubou univerzity byla její právníká fakulta. Mezinárodně proslulou se stala tzv. brněnská právní škola, vycházející z normativní teorie právní. O její rozvoj se v první generaci nejvíce zasloužil František Weyr, jeden ze zakladatelů této právní nauky. Na právníké fakultě působil i Karel Engliš, jedna z nejvýznamnějších osobností ekonomického myšlení i praxe první republiky, který tam rozpracovával svou teleologickou teorii národohospodářskou. Stal se prvním rektorem Masarykovy univerzity.

Pozadu za právníkou fakultou nezůstávaly ani ostatní fakulty. Na filozofické fakultě měla vysokou úroveň například slavistika, reprezentovaná jmény Bohuslav Havránek, Roman Jakobson či Arne Novák; z řady vynikajících oborů na přírodovědecké fakultě je možné zmínit matematiku a její profesory Matyáše Lercha, Eduarda Čecha a Otakara Borůvku. Pozoruhodnými osobnostmi lékařské fakulty v první generaci byli například fyziolog Edward Babák, histolog a embryolog František Karel Studnička nebo fyziolog Vilém Laufberger, jehož ústav pro všeobecnou a experimentální patologii dosáhl světové úrovně. Úspěšně se rozvíjely i klinické obory, například chirurgie (Julius Petřivalský), interna (Rudolf Vanýsek) nebo pediatrie (Otakar Teyschl).

Už od dvacátých let měla univerzita své pevné a nepřehlédnutelné místo ve vědeckém, kulturním a společenském životě země. Na počátku roku 1925 se stal jejím prvním čestným doktorem hudební skladatel Leoš Janáček, který měl k Masarykově univerzitě vřelý vztah.

Slabinou univerzity bylo od počátku její hmotné zabezpečení. Zrodila se do prostorových provizorií a setrvala v nich po dlouhá desetiletí, třebaže zřizovací zákon z roku 1919 předpokládal dokončení definitivní výstavby univerzitního areálu do roku 1930. Špatný stav státních financí vedl v letech 1923–1925 a 1933–1934 k úvahám o zrušení některých univerzitních fakult, filozofické a v třicátých letech i přírodovědecké. Jen s mimořádnou podporou celé kulturní veřejnosti se univerzitě podařilo tuto hrozbu odvrátit.

VÁLEČNÉ TRAGÉDIE

Daleko větší nebezpečí však univerzitě vyvstalo na konci třicátých let, když byla, stejně jako ostatní české vysoké školy, nacistickými okupanty 17. listopadu 1939 uzavřena. Škody, které univerzita utrpěla během šesti válečných let, byly nezměrné. Daleko

tíživější než velké škody materiální však byly ztráty mezi profesory a dalšími zaměstnanci univerzity, způsobené přímou nacistickou perzekucí. Bilance popravených a umučených profesorů Masarykovy univerzity je mimořádně tragická. Dokumentuje ji fakt, že například přírodovědecká fakulta ztratila v důsledku nacistického teroru celou čtvrtinu svého profesorského sboru.

KOMUNISTICKÝ ÚTLAK A CENZURA

Úspěšnou obnovu univerzity po válce zbrzdil únorový převrat v roce 1948. Následné čistky na univerzitě postihly především studentstvo, a to v rozsahu od pěti procent vyloučených na pedagogické fakultě do čtyřiceti šesti procent na právnické fakultě. Tzv. zaměstnanecká očista měla rozsah výrazně menší, ovšem s výjimkou právnické fakulty, kde čistky v profesorském sboru představovaly první krok ke zrušení fakulty v roce 1950. Likvidace právnické fakulty byla jen prvním z necitlivých zásahů státní moci do struktury a činnosti univerzity. V roce 1953 byla od univerzity odloučena pedagogická fakulta (zřízena v roce 1946).

V roce 1960 dospěla brněnská univerzita do nejnižšího bodu své dosavadní existence, když ji tvořily pouhé tři fakulty. Vládním nařízením ze srpna 1960 byla zrušena farmaceutická fakulta (zřízena 1952), jediné učiliště tohoto zaměření v Čechách a na Moravě. Tehdy také univerzita ztratila své původní jméno a do šedesátých let vstupovala pod novým označením – Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně.

KRÁTKÉ NADECHNUTÍ PŘED NORMALIZACÍ

Šedesátá léta představovala šťastnější období v historii univerzity. Uvolnění politických poměrů vytvářelo příznivější podmínky pro vědeckou i pedagogickou práci. Do svazku univerzity se vrátila v roce 1964 pedagogická fakulta. V roce 1969 byla obnovena právnická fakulta. Nová fakulta se však zrodila do normalizace, represivního období po srpnu 1968, což na dlouhou dobu poznamenalo její vývoj. Normalizační čistky mezi učiteli univerzity ostatně ovlivnily charakter celé školy na dalších dvacet let.

Profesor Lukáš Fasora v knize *Historický pohled na století života Masarykovy univerzity* uvádí: „Realizovat v těchto poměrech kvalitní výzkum nebylo snadné. Více se dařilo oborům stojícím mimo tuhý ideologický dohled – díky týmu reprodukční medicíny kolem Ladislava Pilky se v roce 1982 narodilo první „dítě ze zkumavky“ v Československu – ale v těžkých podmínkách vznikly i významné výzkumy staroslověnštiny Radoslava Večerky nebo úžasné hudební skladby Miloše Štědrone. Přes sto akademiků bylo ale postiženo zákazem kontaktu se studenty, třicet jich emigrovalo a na vedoucí místa se často dostaly osoby vlivné sice politicky, ale problematické ve své výzkumné a pedagogické práci, o morálním kreditu nemluvě. Univerzita opět ztratila valnou část vazeb k zahraničí, pracně vybudovaných v 60. letech. S technologickými změnami na Západě bylo zřejmé, že ani brněnská univerzita nedokáže držet krok – chyběly přístroje i základní vybavení, v řízení výzkumu se děly vážné strategické chyby, mnoho vedoucích pracovníků bylo nekompetentních ...“

ROZKVĚT VE SVOBODĚ

Z nehybnosti a stagnace se univerzita, která v roce 1990 opět přijala jméno Masarykovo, probudila až po listopadu 1989. V roce 1990 byla zřízena ekonomicko-správní fakulta, v roce 1994 fakulta informatiky, v roce 1997 fakulta sociálních studií a v roce 2001 fakulta sportovních studií.

Dominantním rysem byl obrovský růst materiální základny univerzity, a tím i výrazné zlepšení podmínek pro studium a pro výzkum. Došlo k obrovskému nárůstu počtu posluchačů. V roce 2006 otevřela univerzita výzkumnou stanici Gregora Johanna Mendela na antarktickém ostrově Jamese Rosse. V roce 2007 přijala univerzita do svého svazku Mendelovo muzeum a ve stejném roce proměnila dosavadní polygrafické vydavatelství na Nakladatelství Munipress. Vedle univerzitního kampusu byly dobudovány fakultní kampusy a společně s brněnskými univerzitami byl založen Středoevropský technologický institut (CEITEC). A dál?

Profesor Lukáš Fasora v závěru knihy *Historický pohled na století života Masarykovy univerzity* shrnuje:

„Z původně šedivé provinční vysoké školy se za třicet let stal v tuzemsku a zahraničí respektovaný partner pro výzkum, v početné konkurenci se podařilo udržet velký zájem uchazečů o studium, škole přibyli zahraniční studenti i akademici, navázala živé vztahy k obcím a mnoha dalším institucím ve městě a regionu. V neposlední řadě vidíme, že škola je velmi atraktivním zaměstnavatelem a jedním z největších hospodářských subjektů na jižní Moravě, že významně přispívá k humanizaci a kultivaci života společnosti. ...

Současně se Masarykově univerzitě nevyhýbají problémy, které zasahují vlastně celé univerzitní prostředí v tuzemsku a zahraničí. Vysoké školy ztratily po staletí budovaný a udržovaný monopol vědění, pro mnoho mladých lidí je autoritou spíše internet než vysokoškolský pedagog, jehož role se tím dramaticky mění... Krátce řečeno: z historického hlediska prožíváme právě jednu z epoch, kdy je naléhavěji než jindy nastolena otázka po identitě a poslání univerzity, po vztahu její autonomie k politické sféře a po základní udržitelnosti univerzitního principu svobody výuky a výzkumu.“

Význam univerzitních nakladatelství

Masarykova univerzita dnes náleží k největším univerzitním nakladatelům ve střední Evropě. Její **Nakladatelství Munipress** od roku 2007 buduje pozici významného univerzitního nakladatele, který plní hlavní poslání – zprostředkovávat výsledky vědecko-výzkumné a vzdělávací činnosti Masarykovy univerzity. Munipress otevřel autorům nové možnosti pro publikování jejich vědeckých i populárně-naučných knih. Společně s fakultami vydává v několika edičních řadách reprezentativní původní i překladová díla pro akademickou i nejširší odbornou veřejnost. V mezinárodní univerzitní síti Compostela Group of Universities a European Access Network je zapsán vydáním několika odborných publikací. Celkovou knižní a časopiseckou produkci pravidelně prezentuje na mezinárodní scéně. Je členem Association of European University Presses, Svazu českých knihkupců a nakladatelů, Publishers International Linking Association a jeho publikace jsou dostupné ve světové distribuční síti.

Munipress se ve své činnosti inspiroje třiceti body dokumentu „Význam univerzitních nakladatelství“, jehož základy vznikly v roce 2000 jako výsledek činnosti pracovní skupiny složené ze tří členů předsednictva americké Asociace univerzitních nakladatelství: Douglase Armata (Minnesota University Press), Steva Cohna (Duke University Press) a Susan Schottové (Kansas University Press). V roce 2018 vyzvala asociace Douglase Armata, aby vytvořil nový autorský tým, který by dokument aktualizoval. Poděkování za tuto novou verzi patří jemu, Lise Bayerové (Georgia University Press), Mahinderu Kingrovi (Cornell University Press), Erichu van Rijnovi (California University Press) a Stephanie Williamsové (Ohio University Press). Dokument schválilo představenstvo Asociace univerzitních nakladatelství v červnu 2019 a pro české prostředí jej v překladu otiskujeme poprvé.

Univerzitní nakladatelství se nacházejí v centru celosvětového znalostního ekosystému. Vydáváme díla a poskytujeme služby, které využívají příslušníci akademické obce v nejširším slova smyslu – vědecko-výzkumní pracovníci, pedagogové, studenti, knihovníci a všichni, kdo se v univerzitním prostředí pohybují. Naše práce také přesahuje k široké čtenářské veřejnosti a v důsledku všude tam, kde je zapotřebí fundované a aktuální recenzované odborné literatury, publikované podle nejvyšších standardů. Každé univerzitní nakladatelství má svou vlastní vizi a svou činností naplňuje specifické cíle. Existují však základní hodnoty, které máme všichni společné a jimiž se řídíme – integrita, diverzita, oddanost vědeckému poznání a intelektuální svoboda; ty definují, kdo jsme, jak vypadá naše práce a o co usilujeme.

UNIVERZITNÍ NAKLADATELSTVÍ A SPOLEČNOST

1. Univerzitní nakladatelství zpřístupňují veřejnosti celou škálu vědeckých výzkumů a jejich hodnotu, ať už jsou jejich nositeli univerzitní pracoviště či odborníci mimo akademickou půdu.

2. V knihách, časopisech a elektronických publikacích univerzitních nakladatelství jsou publikovány výsledky základního výzkumu a analýzy, z nichž pak vycházejí tvůrci politiky, osoby ovlivňující veřejné mínění, neziskové organizace, novináři a vlivní autoři děl pro širokou veřejnost.
3. V době, kdy se komerční vydavatelský sektor stále více unifikuje, podílejí se univerzitní nakladatelství na zprostředkování mnohosti a rozmanitosti kulturních projevů.
4. Publikace univerzitních nakladatelství nabízejí hluboký vhled a prostor pro širokou škálu historických perspektiv a jiných úhlů pohledu a popřávají sluchu menšinovým skupinám i zkušenostem.
5. S knihovnami, knihkupectvími, muzei a dalšími institucemi pojí univerzitní nakladatelství společný zájem propagovat svět myšlení a zprostředkovávat veřejnosti kulturní i názorovou diverzitu.
6. Univerzitní nakladatelství vydávají díla zabývající se státem či regionem, v němž působí, a pomáhají tak zachovávat a propagovat osobitost místní kultury.
7. Univerzitní nakladatelství se snaží oslovovat co nejširší okruh čtenářů tak, že publikují v nejrůznějších formátech od tištěných knih přes e-knihy a audioknihy až po online publikace a že svoje publikace zpřístupňují v alternativních formátech osobám s postižením znemožňujícím číst tištěné knihy.
8. Překladačské programy univerzitních nakladatelství zpřístupňují veřejnosti zásadní vědecká a literární díla napsaná v jiných jazycích.
9. Univerzitní nakladatelství pomocí opětovných vydání dříve publikovaných titulů znovuobjevují významná díla z oblasti vědy a kultury a zajišťují jejich dostupnost, často prostřednictvím volně dostupných elektronických edicí.
10. Univerzitní nakladatelství podporují svobodnou kulturu vydáváním knih z oblasti beletrie, poezie, populárně naučné literatury a vizuálního umění.

UNIVERZITNÍ NAKLADATELSTVÍ A VĚDA

11. Díky praxi přísného recenzního řízení a schvalovacích procesů prověřují univerzitní nakladatelství správnost a kvalitu vědecké práce. Zajišťují tak vysoký standard akademických publikací.
12. Univerzitní nakladatelství zvyšují hodnotu vědeckých výstupů nejen svou pečlivou a profesionální redakční prací a grafickým zpracováním, ale i tím, že publikace propagují, cíleně o nich informují a prostřednictvím distribučních sítí je rozšiřují po celém světě.
13. Univerzitní nakladatelství tvoří součást široké palety institucí – vědeckých společností, výzkumných institutů, vládních agentur, muzeí, mezinárodních vydavatelství a dalších – a přispívají tak k rozmanitosti vědeckých perspektiv.
14. Univerzitní nakladatelství jsou si vědoma významu nového, svěžího pohledu ve vědě, a proto podporují činnost ve vznikajících nebo interdisciplinárních oblastech bádání, které si dosud nezískaly širokou pozornost.
15. Univerzitní nakladatelství podporují vědce na počátku jejich odborné dráhy a pomáhají jim v rozvoji tím, že vydávají jejich první knihy, což prohlubuje jejich autorské zkušenosti a buduje jejich odborné renomé.